

Тетяна Коць

СЛОВО-ОБРАЗ ВОДА В ІДІОСТИЛІ А. МАЛИШКА

Назва природної стихії *вода* — одиниця традиційного поетичного словника. У мовотворчості А. Малишка цей слово-образ вживається в усталених, закріплених мовно-поетичною практикою словосполученнях, і водночас зазнає індивідуально-авторського переосмислення.

Вода належить до образів, «які мають світову літературну традицію і лише в словесному вираженні одержують національну конкретизацію та індивідуально-авторську інтерпретацію» (Н. М. Сологуб).

У творчості А. Малишка *вода* — це не тільки невіддільна частина природи, одна із стихій світотворення, а й гармонійний елемент макросвіту поета: *Ще скільки мрій і скільки того діла, / Шумлять хліба і простір, і вода* (Тут і далі цит. за виданням: Малишко А. Зорі світ провіщають. — К., 1969. — С. 34); *Зерно і камінь, суша і вода / Достойні будь зображені в картині* (С. 60).

У семантичній структурі лексеми *вода* наявні традиційні для народнопісенної творчості значення ‘чистота’, ‘очищення’, ‘життя’, актуальність яких підтверджує епітет *чиста*: *І вони пили водицю чистоу / Славили березу густолисту...* (С. 41); *А потім небо не міняло вроду, / А потім вийшла дівчина на воду, / На чисте плесо сонячних заплав, / Де чути жуки бій і видно зелень трав* (С. 251).

Семантика чистоти мотивує частотність уживання епітетів *тиха, холодна, синя, весняна, прозора, світла*, напр.: *Косарі лягали на покоси, / На твої дивилися сліди: / Чи не йде весела, русокоса, / Не несе холодної води* (С. 39); *Запливай же, роженько весела, / По тихій воді...* (С. 183).

Розмовні фраземи оригінально трансформуються в авторські метафори і порівняння: *А він сипне їй переливів, / І я вчуваю, як вві сні, / Що відра стали говірливі, / Вода виплескує пісні* (С. 61); *Води торкнулась пальцями. Вода / Вся ожила, прозора й молода, / І заструмила, кинулась в долоні, / Як літепло в ласкавому полоні, / Як синя хмара в чистім небогоні, / Сріблясте диво,*

трепетна слюда (С. 251); *Вода змиває сон цеберками гранчатими*,/ *І лиштовчка кохань снується за дівчатами* (С. 322).

Іноді негативне значення слова-образу вода увиразнює традиційний фразеологізм: *Слухай мову нечуту*,/ *Пий водицю-отруту*,/ *Сто разів погибай на віку* (С. 114).

Індивідуально-авторського, художнього осмислення набуває також традиційний народнопоетичний образ *польової, степової, тихої криниці*: *Тільки небо, незвичайне небо!*/ *Так проходить казка наяву*,/ *Так розкрито молодість у тебе*/ *Над відро й криницю степову* (С. 39); *Мов води подавши ключовиці з польової тихої криниці*,/ *Все на душу виливав мені*/ *Дядько мій в звичайній сивині* (С. 37).

Життєдайну силу *холодної криничної води* автор естетизує і в метафоричних висловах: *А тобі й трава шепоче, мила*,/ *Б'є поклін ромашка і полин*,/ *Де ти в південь легко походила*/ *Із відром криничних холодин* (С. 39).

Конкретизуючись у словах-поняттях *дощ, злива, гроза*, водна стихія пов'язується з усіма ознаками названих явищ природи навесні, влітку, асоціюється з родючістю, урожаєм: *Врожаю мій! А ніжні блискавиці*/ *Впадуть дощем, високим та рясним* (С. 33); *Дощик, дощик голубий*,/ *Колосків не оббий*/ *Зливами-приливами, хмарами огневими...* (С. 46). Семантику «об'ємності» додає розмовне слово *цебро*, вживання якого вдало трансформує відомий фразеологізм *лити як з відра*, напр.: *Цебром, цебром, цебрицею*/ *над нашою пшеницею*,/ *Лийся тихо вдалині*/ *на гречки та ячмені* (С. 47).

Естетичну функцію виконують індивідуально-авторські метафори: *Де громи гриміли смертю огняною*/ *Зливи прошуміли сивою стіною* (С. 52); *А небо виливало дощів зеленій келих*,/ *Щоб остудити голову збентежену мою* (С. 58).

І негативно-оцінні, і позитивно-оцінні епітетні, порівняльні характеристики тісно переплітаються з метафоричними — митець у кожній одиниці, у кожному слові намагається відтворити невичерпний семантичний потенціал мови: *Де злива синя, як орда*,/ *Гуде з дощів крапами*,/ *І де людині зла біда*/ *Стискає горло лапами* (С. 180); *Крапельни дощу формувались в кристалі*,/ *Сині крони дубів розбухали чимдалі...* (С. 201); *На Дніпрі, Дунаї і Ятрані*/ *Білі роси вишила гроза* (С. 310).

Конкретизуючись у номінаціях на позначення агрегатних станів води на зразок *сніг*, *завірюха*, *заметіль*, слово-образ *вода* пов'язується з усіма ознаками відповідної пори року. Пор. зорові образи зими: — *Щось-то в небі в тебе сухо* —/ *Ані дощ, ані роса*,/ *Як пошлю я завірюху*,/ *Як покрию небеса*, —/ *Сам кошлатий, бородатий*,/ *Ходить, сіє заметіль...* (С. 129). Візуальний образ *снігу* увиразнено в індивідуально-авторських порівняннях: *Ми бігом туди* — з урока, —/ *Бачим — сніг, то ми й мовчок*,/ *Почорнілий, одинокий*,/ *Як холодний їзачок*. (С. 129); *Замело, завіяло стежки*,/ *Закрутило вихором по хаті*,/ *І летять, білються сніжки*,/ *Як в долині вівці волохаті*. (С. 16).

Одним із показових мовно-естетичних знаків національного мовомислення, реалізованих у творчості А. Малишка, виступає образ *роси*. Семантика чистоти, свіжості мотивує постання метафоричних та епітетних конструкцій з лексемами *роса*, *росяний*, *росянистий*: *Я знав Хому Метелика. Бувало*,/ *У ніч в степу чи в росянисту рань*/ *Закурить люльку, розповість немало*/ *Веселих чи суворих повідань* (С. 32); *І перепел, шукавши перепілку*,/ *З ячменю збив устояну росу* (С. 33); *Я росу несую йому прозріну*,/ *Пісеньку виспівуючи вірну...* (С. 41); *Пройду усі околиці і росяні сади*,/ *Щоб гармоністи юні весільну знов заграли...* (С. 59).

Естетизацію поняття *роса*, а також синкретизм конкретно-чуттєвого і психологічного сприймання природи засвідчують метафоричні контексти: *Чорна хмара вкриває півнеба з дніпрового краю*,/ *Димом віють долини. Спадає остання роса...* (С. 94); *А рай-деревця*/ *Куштували росу, підсолоджену сонцем*,/ *Щільником вересневим* (С. 322).

Семантично близька з словом-образом *вода* в А. Малишка назва природної стихії *повінь*, для якої актуальні семи 'плинність', 'рух': *Підходить повінь*, *б'є у береги*,/ *І орди хвиль, що лоті від снаги*,/ *Захланно-жовтозорі*,/ *Зрізають сосен ряд в просторі* (С. 314).

Вода у творчості А. Малишка конкретизована в словах-образах українських річок — *Дніпра*, *Десни*, *Бистровиці*, опетизованих письменником за допомогою епітетів *світла*, *тиха*, *широкий*, а *вода* в них — *м'яка*, *сива*, *весела з крутими*, *сивими хвилями*. Назви річок вже усталені в поетичному словнику як

символи України, чистоти, життєдайної сили. Основні ознаки цих водних реалій розкривають різноманітні стилістичні засоби: *Пливе Десна — Довженкова ріка, / І над усім — веселка тонкоброва / Шатром високим сяє здалека...* (С. 339); *Плеще в лузі світла Бистровиця, / Наче сік беріз, не каламуть...* (С. 65); *Де красні лозняки, де косовиця в луці, / Шумлива дівчора, дівчат ласкава річ, — / Широкий Дніпре мій, з тобою ми в розлуці, / Тож бур твоїх не чуть у горобину ніч* (С. 91).

З оспівуванням природи рідного краю, водної стихії пов'язане активне вживання назв водних реалій *струмок, потік*, епітетні означення до яких виразно передають сему 'рух': *І ви, запінені потоки, / Картвельські зорі уночі, / І ти, горянко чорноока, / Із повним кухлем на плечі!* (С. 42); *Полетять за крильми ластів'яними, / Пташенята в сонячній теплі, / За струмками, буйними та п'яними, / ляжуть в землю круглі картоплі* (С. 64).

Поетичні контексти А. Малишка увиразнюють у семантичній структурі слів-образів *потічка, струмочка* семантичний складник 'звук', а тому конкретно-чуттєві образи цих водних реалій актуалізують їхній асоціативно-образний зв'язок з мовою, розмовою, спілкуванням: розмовляє і сам потічок (струмочок) і навчає розмовляти нас, пор.: *Буду я навчатись мови золотої / У траві-веснянки, у гори крутої, / В потічка веселого, що постане річкою, / В пагінця зеленого, що зросте смерічкою* (С. 178).

Малишковий звуковий образ *струмка* містить сему 'сміх': *Щебет сміху — у струмку на схилі, / В гомін плеса край мого села, / Дві коси, як дві надії милі, / В хміль зелений в лузі заплела* (С. 169).

Зі спокоєм статички, тишею в мовотворчості А. Малишка асоціюються лексеми *озеро, море*, що увиразнює їх поєднання з дієсловом *стояти*, іменником *тиша*: *Стоять озера світлої краси, / Сади в росі земним багатством повні...* (С. 43); *Чи на скелі б'є прибій / В тиші моря голубій* (С. 47).

Авторська інтерпретація слова-образу *вода* виявляє невичерпні можливості мови щодо народження нових семантичних відтінків загальноновживаної лексеми. Створені А. Малишком конкретно-чуттєві словесні образи по-різному прочитуються,

сприймаються читачами. Мовотворчості поета притаманне уміння актуалізувати семантичні й емоційні глибини мови, естетизувати образи навколишнього світу.

Інна Підгородецька

«І Я ПРОЙДУ ПУТІ ДО КРАЮ, КРАСУ ПРИЙМАЮЧИ ЗЕМНУ...» (МОВНИЙ ОБРАЗ КРАСИ В ПОЕЗІЇ А. МАЛИШКА)

«Андрія Малишка з дитинства чарувала народна пісня: любив співати сам, чутливо сприймав красу народного поетичного слова. М'який ліризм пісні переніс у свою поезію. Поет зумів знайти свою ноту, по-своєму оспівати пейзажі рідної землі, втілити глибокі почуття любові до Батьківщини в індивідуально-поетичних образах, які перегукуються з фольклорними» — так починає свою статтю «Одберу я цвіт мелодій...» (про поетичне слово Андрія Малишка) С. Я. Єрмоленко.

Малишкове відчуття краси рідної землі засвідчено в естетизації поетичних номінацій реалій довкілля. Радісне здивування, захоплення багатством земної і людської краси — основний мотив ранньої лірики Малишка. І поет немовби поспішає схопити, запам'ятати серцем, відтворити у слові ту красу, взяти в свою поезію все, чим багате життя. Погляд поета охоплює неосяжні українські простори й водночас не оминає найменших дрібниць. Буденне, звичне в його поезіях сповнене великим дивом життя (захоплення поета передає інтонація окличного речення), пор.: *Яке безмежжя! Небеса безкраї,/ Ромашка сяє, ніжна і проста («Урожай»).*

У поезії «Пейзаж» світ природи олюднений, наповнений відчуттям, переживанням щастя: *Ти, хмарино у небі,/ Ти, сестрице срібляста,/ Ти скажи, — біля тебе/ Не проходило щастя.../ Ще й береза срібляста/ Пахне листом і соком.../ Розгорнулося щастя/ Над простором високим,/ О незміряне щастя/ Над простором високим!*